

TEMP

TIDSSKRIFT FOR HISTORIE

HOLBERG
BYRIVALISERING
SKRIFT
MODSTAND
ROMERRIGET
RELIGION
MUSIK
MAGT
SYGDOM

KAMPEN OM LANDSRET TEN

Regional rivalisering og byidentitet mellem Viborg og Aarhus

Emil Weinreich Thesbjerg

Det skabte heftige diskussioner, bitre politiske kampe og en regulær 'by-batalje', da det i arbejdet frem mod vedtagelsen af retsplejeloven i 1916 blev drøftet, om den nyoprettede Vestre Landsret skulle placeres i Viborg eller Aarhus. Baggrunden var behovet for en reform af det juridiske system i Danmark, der var opstået i kølvandet på afskaffelsen af enevælden med Grundloven i 1849. I den nye reform ville man adskille den udøvende og dømmende magt og skabe uafhængige domstole med en retspleje præget af åbenhed, offentlighed, en høj grad af mundtlighed i processerne og brug af nævninge i straffesager. En række udfordringer i form af politiske skandaler, parlamentariske problematikker og bitre uoverensstemmelser trak dog arbejdet ud, inden den nye retsplejelov kunne træde i kraft i 1919.¹ Kampen om landsretten mellem Aarhus og Viborg er et bemærkelsesværdigt kapitel i den lange vej mod en ny retsplejereform fyldt med lokalpatriotiske interesser, regionale magtkampe, snedige planer i kulisserne og spørgsmålet om de to byers fremtidige stilling og anseelse i jagten på titlen som "Jyllands juridiske hovedstad."

Denne artikel er et empirisk detailstudie af de processer, der placerede Vestre Landsret i Viborg. Her undersøges rivaliseringen mellem Viborg og Aarhus med fokus på debatten om landsretten samt årsagerne til, at denne fik sit sæde i Viborg. Rivaliseringen anskues endvidere i lyset af regionale/nationale magtdynamikker og interessepolitik kombineret med teori om byidentitet. I forlængelse heraf perspektiveres debatten til, hvad der konstateres at være en langvarig og stadigt igangværende identitetskamp mellem Jyllands tidligere og nuværende hovedby om betydningsfulde institutioner, regional indflydelse og det heraf medfølgende renommé. Artiklens undersøgelse hviler på et omfattende samtidigt kildemateriale, hvor det politiske arbejde med retsplejeloven i form af betænkninger, lovudkast og især Folke- og Landstingets forhandlinger i perioden 1899-1903 udgør en hjørnesten. Især de mange behandlinger af retsplejeloven i Rigsdagen er her blevet gransket kronologisk for at afkode politikernes budskaber, argumenter og tendenser for landsrettens placering i Viborg eller Aarhus. Derudover anvendes en række samtidige avisartikler fra de to byers lokale presse samt byrådsjournaler, forhandlinger og sager, der giver et nært indblik i de to byers synspunkter, taktik, argumenter, interessepolitik og historiebrug. Dette kombineres med fag- og forskningslitteratur om bl.a. retsplejelovens tilblivelse, den regionale dimension i danmarkshistorien og teori om byidentitet og historiebrug, der indgår i undersøgelsens analyse og perspektivering.

1 Andersen: "Retsplejelovens svære tilblivelse", 20.

REGIONAL RIVALISERING OG BYIDENTITET

I undersøgelsen af kampen om landsretten og rivaliseringen mellem Viborg og Aarhus inddrages som nævnt perspektiver om byidentitet og historiebrug samt mindre elementer af teori om bybranding. Selvom begrebet bybranding, der normalt benyttes i moderne business-marketing jargon, kan virke usamtidigt i lyset af en historisk regional- og lokalpolitisk interessekonflikt mellem Viborg og Aarhus, anvendes dette i samspil med historiebrug og byidentitet til at nuancere og uddybe flere aspekter. Det drejer sig bl.a. om de strategier, argumenter og fremhævelse af særlige byidentitetsmæssige karakteristika, der ikke kun udspiller sig i kampen om landsretten som enhed, men også i den lange rivalisering mellem Viborg og Aarhus som helhed op til i dag. I forståelsen af denne omfattende og historiske rivalisering mellem Jyllands nye og gamle hovedby er det samtidig væsentligt at inddrage perspektiver om den regionale og nationale magtdynamik. Her anvendes professor Steen Bo Frandsens værk *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*. Frandsen påpeger her bl.a. ud fra en centrum-periferi-tankegang, hvordan Nørrejylland under den begyndende nationsdannelse i midten af 1800-tallet aldrig besad et eller flere regionale centre: "der kunne tage kampen op med hovedstaden."² Han understreger i forlængelse heraf, at de nørrejske byer blev splittet over for den københavnske centralmagt: "Landsdelen formåede ikke at optræde samlet (...) men blev til stadighed splittet, når der skulle tages afgørende beslutninger."³ Netop denne regionale/nationale magtdynamik er vigtig, da den indgår som en væsentlig faktor i rivaliseringen mellem Viborg og Aarhus om rollen som hovedby i Nørrejylland, hvor centralmagtens tvetydige interesser i at ville have et brohoved på den jyske halvø uden at skabe en magtfuld modpol til København gør sig gældende. Ved at anvende disse begreber og magtdynamikker i samspil tilføres således flere facetter og forståelsesrammer til rivaliseringen mellem Viborg og Aarhus om alt fra institutioner, indflydelse, arbejdspladser, prestige, infrastruktur og sågar fodbold.

I den kontekst har forskere fra forskellige fagtraditioner løbende haft blik for, at netop historien og brugen af denne har betydning for promovringen af både byer og nationer. Begrebet bybranding (*city branding*) dækker over, at byer i stil med virksomheder markedsføres som et varemærke.⁴ Her knyttes en bestemt identitet i form af en række særlige karaktertræk eller værdier således til byen. Professor Jørgen Stigel og ph.d. i organisationskommunikation Søren Frimann påpeger i den forbindelse:

Endvidere anskues en by metaforisk som en 'person', der tilskrives en 'identitet', en 'kerne', en 'sjæl' eller en 'mentalitet', der indeholder et sæt konstante værdier. Byen får i denne optik tilskrevet en ontologisk status som en 'personlighed med identitet og værdier'. Værdierne antages at kunne afdækkes internt og sammenfattes i kondenseret form

2 Frandsen: *Opdagelsen af Jylland*, 41-42.

3 Frandsen: *Opdagelsen af Jylland*, 43.

4 Stigel og Frimann: "Bybranding", 82.

til en 'identitet', der kan anvendes til intern/ekstern markedsføring af byen i et brand.⁵

Netop i skabelsen af denne særlige identitet for et specifikt område spiller historien en central rolle. Denne kan nemlig anvendes til at definere regionale særtræk, der differentierer det ene sted fra det andet. Forskerne Søren Buhl Pedersen, Christian Tangkjær og Anders Linde-Laursen understreger i den kontekst, at der i denne identitetsskabelse sker en såkaldt territorialisering: "Fremstillingen af en national eller regional identitet er en form for territorialisering. Formuleringen og fikseringen af identiteten indebærer en gøren-kendt, en kortlægning (...) der konstituerer et indenfor og et udenfor det nationale territorium, hvad enten det gælder fysiske eller mentalt-kognitive kategorier. At brande er med andre ord at territorialisere."⁶ Oversættes dette til en historiebrugs-kontekst, kan historien dermed udnyttes til at særliggøre, fremme og promovere steder – dette udspiller sig bl.a. tydeligt i turismeindustrien.⁷ Historiker Jens Aage Poulsen formulerer det således: "Turistindustrien bruger historie i markedsføring af bestemte lokaliteter. Det kan være særlige begivenheder eller berømte personer, der er knyttet til bestemte steder, fx H.C. Andersen til Odense."⁸

Promovering af byer er imidlertid ikke noget nyt fænomen, og meget tyder på, at nutidig bybranding bygger videre på træk fra ældre byidentiteter. Historikerne Søren Bitsch Christensen og Mette Ladegaard Thøgersen ser, at dette fænomen har tydelige rødder i historien: "Historisk set har byerne længe betjent sig af trademarks – visuelle effekter til at identificere byen og adskille den fra andre ved hjælp af mærker og våben på segl, krigsskibe, kirker, byfaner med videre."⁹ Christensen og Thøgersen påpeger hertil, at de danske byer fra begyndelsen af 1930'erne påbegyndte en lancering af en bys identitet gennem kampagner, slogans og plakater. Først var dette præget af byens gamle dele og historien, mens fokus omkring 1940'erne begyndte at fremhæve erhverv, vækst og det moderne, hvilket igen erstattedes med det romantisk-historiske fokus efter en kortere periode.¹⁰ Christensen og Thøgersen understreger dog, at alle byer har "slået på egne fortræffeligheder siden den topografiske litteratur."¹¹ Denne artikel videretænker dette perspektiv. Her anskues konstruktionen af en særlig byidentitet som en slags 'proto-branding', hvor elementer af disse promoveringstaktikker med brug af historien opfattes som en praksis, der har eksisteret længe før det moderne brandingbegreb opstod, bl.a. i forbindelse med den lokalpatriotiske rivalisering og identitetskamp mellem Viborg og Aarhus. Med afsæt i analysen af kampen om landsretten vil denne artikel således sammentænke en række af de ovennævnte forskningsperspektiver, hvor et blik

5 Stigel og Frimann: "Bybranding", 82.

6 Buhl Pedersen, Christian Tangkjær og Linde-Laursen: "Mellem postkort og politisk strategi", 8.

7 Mikael Frausing påpeger, hvordan danske byer i en blanding af "lokalpatriotisme og kommerciel egeninteresse" har vist egnens seværdigheder frem. Se Frausing: "Mellem romantik og modernitet".

8 Poulsen: "Historiebrug", 4-5.

9 Christensen og Thøgersen: "Bysystem og urbanisme", 66.

10 Omtales i Christensen og Thøgersen: "Bysystem og urbanisme", 64-65 og Frausing: "Mellem romantik og modernitet", 116.

11 Christensen og Thøgersen: "Bysystem og urbanisme", 60.

for de regional/nationalpolitiske magtdynamikker og perspektiver om byidentitet og historiebrug kombineres til at opnå en dybere forståelse af den årelange regionale rivalisering mellem Viborg og Aarhus.

RETSPLEJEREFORMEN I STØBESKEEN

Med disse indledende betragtninger og teoretiske funderinger af krydsfeltet mellem regional rivalisering og byidentitet skrues tiden tilbage til kampen om landsrettens udspring.

I løbet af det omfattende parlamentariske arbejde mod en ny retsplejereform blev der nedsat en række proceskommissioner til at udarbejde et lovforslag i 1857, i 1868 og igen i 1892.¹² Det lange forløb skyldtes bl.a. uenigheder om fortrinsretten i lovgivningsprocessen mellem Landstinget og Folketinget, der dengang begge fungerede som lovgivende kamre. Den konstitutionelle magtkamp og provisorietiden¹³ gjorde det kort sagt særdeles vanskeligt at færdigbehandle en ny reform af retsplejen.¹⁴ Med proceskommissionen i 1892 begyndte der dog at komme skub i arbejdet, og da denne i 1899 afgav en betænkning, der foreslog oprettelsen af to landsretter, en østre med sæde i København og en vestre med sæde i Aarhus, var kimen til konflikt for alvor lagt.

KAMPEN BEGYNDER

I Viborg, hvor den daværende landsoverret for Nørrejylland lå, var man på ingen måde begejstret ved udsigten til at miste positionen som vigtig retsby. Opfattelsen var, at byen med sin lange historie som sæde for landstinget i Jylland og senere landsoverretten også var det naturlige sted at placere den kommende landsret. Kommissionens beslutning hvilede imidlertid på idéen om at tilføje Fyn til den vestre retskreds for at skabe en mere ligelig arbejdsdeling med Østre Landsret i København, og her mente denne, at Aarhus, som Jyllands største by samt trafikale og kommercielle centrum, udgjorde den mest fordelagtige placering.¹⁵ Der havde dog været uenighed i kommissionen. Særligt havde den tidligere justitsminister og folketingsmedlem fra Viborg, C.S. Klein, agiteret følelsesladet for, at den kommende Vestre Landsret hørte til i Viborg – især grundet byens lange historie som retsby. Han udtrykte sig således:

Den tidligere Kommission respekterede Viborgs ved Historien og Traditionen hjemlede Ret til som Jyllands gamle Hovedstad at bevare det hundreedaarige Sæde for Jyllands Overret (...) Om at berøve Viborg dens Overret – snart næsten den eneste Levning af Fortidens Herlighed – til bedste for den, yngre, stærkt fremblomstrende og ved Natur og flersidig Udvikling stærkt begunstigede; ny Hovedstad Aar-

¹² Wilhjelm: *Kampen for retsstaten*, 57.

¹³ Perioden 1885-1894, hvor Danmark blev styret gennem provisoriske (foreløbige) finanslove imod folketingsflertallets vilje.

¹⁴ Andersen: "Retsplejelovens svære tilblivelse", 29.

¹⁵ Rigsdagstidende (herefter RT), 1901-02, tillæg A, sp. 2626.

hus, vilde være at tilføje Viborg et overordentlig haardt Slag – for ikke just at kalde det Dødsstødet.¹⁶

Til trods for Kleins bestræbelser fastslog kommissionen, at Vestre Landsret burde placeres i Aarhus, og i tråd hermed fremsatte justitsminister P.A. Alberti fra Venstre-reformpartiet d. 26. oktober 1901 et forslag om en ny retsplejelov for Folketinget indeholdende en jysk-fynsk landsret med sæde i Aarhus.¹⁷ Da lovforslaget efterfølgende blev drøftet i Folketinget i november 1901, såede justitsminister Alberti alligevel tvivl om landsrettens placering. Her opridsede han fordelene ved at lade Fyn fortsætte med at høre til den østre landsretskreds samtidig med, at han fremhævede Viborgs centrale placering i Jylland og henstillede til, at spørgsmålet blev drøftet af et nedsat folketingsudvalg.¹⁸ I debatten talte flere politikere imidlertid også for Aarhus. En af dem var Gustav Phillipsen fra Venstre-reformpartiet i København, der i skarpe vendinger påpegede, at der længe havde manglet dygtige sagførere i Viborg, og at der i byen reelt kun fandtes én, der var dygtig, hvorfor modparten til denne ofte ikke ønskede at møde for retten.¹⁹ Han fik opbakning af socialdemokrat og formand for De Samvirkende Forbund i København, Jens Jensen, der mente, at ideale dommere ikke burde leve på rolige steder langt fra larm og tummel, men derimod i Aarhus, ”hvor Nutidens Liv former sig i alle sine forskellige Former.”²⁰ Kampen om landsretten var for alvor indledt.

AARHUS I OFFENSIVEN

I Aarhus havde udsigterne til at blive sæde for landsretten qua det nye lovforslag givet blod på tanden, men efter justitsminister Albertis viborgstemte udtalelser stod det klart, at der måtte handles hurtigt i forsøget på at vinde folketingsudvalgets gunst. Belejligt nok havde byrådet i Aarhus et trumfkort på hånden. Da man netop skulle til at opføre et nyt ting- og arresthus i byen, øjnede man muligheden for i samme ombæring også at skabe plads til Vestre Landsret og tilbyde Rigsdagen en pragmatisk og mindre omkostningsfuld løsning. Den 10. december 1901 kontaktede redaktør Laursen, bankdirektør F. Nørgaard og overretssagfører Johan Pedersen fra Aarhus Byråd derfor Folketingets udvalg for retsplejereformen. Her forhørte de sig om, hvorvidt sandsynligheden for, at Vestre Landsret ville få sit sæde i Aarhus, var så stor, at man ved opførelsen af det nye tinghus i byen burde regne med dette og indrette lokaler hertil.²¹ I skrivelsen påpegede byrådsmedlemmerne desuden, at den kommende Vestre Landsret dermed ville blive beliggende på det mest bekvemme sted for befolkningen med de bedste forbindelseslinjer samtidig med, at staten ikke behøvede at opføre en særskilt og bekostelig bygning til formålet. Afslutningsvis anmodede man folketingsudvalget om at bekræfte over for

16 RT, 1901-02, tillæg A, sp. 2627-2628.

17 RT, 1901-02, tillæg A, sp. 2091-2092.

18 RT, 1901-02, Folketingets forhandlinger (herefter FF), sp. 1268.

19 RT, 1901-02, FF, sp. 1437-38.

20 RT, 1901-02, FF, sp. 1446.

21 Skrivelse fra byrådsdelegerede til Folketingets udvalg for Retsplejereformen 10. december 1901, nr. 271, 1901, Journalsager, Aarhus Byråd, Aarhus Stadsarkiv (herefter AS).

Aarhus Byråd, om man også anså ”et saadant Samarbejde for formaalstjenligt.”²² Med dette dristige træk af lokal interessepolitik forsøgte Aarhus Byråd dermed at komme Viborg-siden i forkøbet ved at slå en handel af med udvalget og påvirke dennes beslutningsproces.

Imidlertid modtog man ikke umiddelbart et svar fra folketingsudvalget, og det fik byrådet til at benytte sig af en anden informationskilde. Bag kulisserne korresponderede daværende borgmester i Aarhus, Frederik Vestergaard, derfor med byens to folketingsmedlemmer, de socialdemokratiske personligheder Harald Jensen og Peter Sabroe, der ligeledes sad i byrådet.²³ I disse korrespondancer fremgår det tydeligt, hvordan man forsøgte at lure udfaldet af folketingsudvalgets betænkning. Den 24. januar 1902 skrev Peter Sabroe: ”Spørgsmaalet om Landsrettens Sæde vil være afhængig af, om der bliver 2 eller 3 Landsretter. Bliver der kun 2, er der 8 for Aarhus og 6 for Viborg. Bliver der 3 Landsretter, er der 9 for Viborg og 5 for Aarhus.”²⁴ Sabroe forsøgte altså at gennemskue, hvor mange af udvalgets medlemmer der ville stemme for Aarhus, og hvad det afhang af, men som det skulle vise sig, ramte han ikke helt plet i sine forudsigelser. Alligevel kan hans udlægning være med til at forklare Aarhus Byråds fortsatte optimistiske tilgang i forhold til at blive sæde for Vestre Landsret.

Omtrent tre måneder senere modtog borgmesteren i Aarhus dog en divergerende melding fra Harald Jensen, der skrev: ”Chancerne for Aarhus som Landsrettens Sæde er meget smaa. Som Situationen nu til slut har udviklet sig, er det kun mine to Partifæller, Jens Jensen og Borgbjerg, som stiller Forslag derom.”²⁵ Harald Jensens prognose tegnede således ikke positivt for de aarhusianske ambitioner. Da byrådet i foråret 1902 samtidig ikke havde modtaget et svar på henvendelsen til folketingsudvalget, meddelte det d. 15. maj 1902, at opførelsen af tinghuset ikke kunne udsættes længere, men at man fortsat var villig til et samarbejde mellem stat og kommune om landsretten, og at der derfor ”ved Bygningens Opførelse vil blive taget Hensyn hertil.”²⁶ Byrådet vedtog i den forbindelse at opføre tinghuset i tre etager foruden kælder med plads til landsretten på bygningens anden etage. Den 22. maj modtog byrådet i Aarhus endelig et svar fra folketingsudvalgets formand, der skrev, at udvalget var opløst ved Rigsdagssamlingens slutning og derfor ikke kunne forhandle med byrådet.²⁷ De manglende forsikringer om et eventuelt samarbejde lod dog ikke til at slå de aarhusianske

22 Skrivelse fra byrådsdelegerede til Folketingets udvalg for Retsplejereformen 10. december 1901. nr. 271, 1901, Journalsager, Aarhus Byråd, AS.

23 Harald Jensen var redaktør og mangeårigt socialdemokratisk medlem af Aarhus Byråd, Folketinget og senere Landstinget. Peter Sabroe var ligeledes socialdemokratisk byrådsmedlem, folketingsmand, redaktør og børnerettighedsforkæmper. Se Bertolt og Dybdahl: ”Harald Jensen” og Jørgensen: ”Peter Sabroe”.

24 Brev fra Peter Sabroe til Borgmester Frederik Vestergaard 24. januar 1902, nr. 271, 1901, Journalsager, Aarhus Byråd, AS.

25 Brev fra Harald Jensen til Borgmester Frederik Vestergaard, 15. april 1902, nr. 453, 1901, Journalsager, Aarhus Byråd, AS.

26 *Aarhus Byråds trykte forhandlingsprotokoller for 1902*, 144-146.

27 *Aarhus Byråds trykte forhandlingsprotokoller for 1902*, 144-146.

ambitioner ud, og byggeriet af tinghuset med plads til landsretten på anden sal fortsatte som hidtil planlagt.

VIBORG TAGER TIL GENMÆLE

I Viborg havde man også fulgt arbejdet med retsplejereformen og med bekymring konstateret, at der var en reel risiko for, at byen ville miste sin gamle position som betydningsfuld retsby. En kendsgerning, der ville tilføre et gevaldigt hak i den integrerede selvforståelse og identitet som jysk 'hovedby' med en historie præget af landsting, kongehyldninger og frem til nu Landsoverretten for Nørrejylland. Situationen var alvorlig – noget måtte gøres. Den 11. december 1901, nærmest samtidig med at man i Aarhus henvendte sig til folketingsudvalget, modtog byrådet i Viborg et brev fra en kendt skikkelse i lokalområdet. Afsenderen var mølle ejer L.K. Willesen – forhenværende byrådsmedlem og tidligere spion for det danske feltpoliti under krigen i 1864. Et bemærkelsesværdigt CV, der på sin vis havde gjort ham til et levende koryfæ i Viborg. I brevet opfordrede Willesen det viborgensiske byråd til at handle. Han mente, at landsrettens placering var et "Livsspørgsmaal" for Viborg, og i den forbindelse burde man henvende sig til Rigsdagen og evt. det nedsatte udvalg. Willesen opridsede derudover en række argumenter for landsrettens placering i Viborg, bl.a. at denne kunne få plads i det nyopførte råd-, ting- og arresthus på Stænderpladsen samt byens centrale placering i Jylland.²⁸ At Willesens opfordring til handling i sagen blev taget alvorligt, fremgår af Viborg Byråds forhandlingsprotokol. På baggrund af henvendelsen besluttedes det på et byrådsmøde d. 15. januar 1902 at nedsætte et udvalg bestående af byrådsmedlemmerne amtsvejsinspektør A. Dalberg, landinspektør R. Andersen og muremester Chr.F. Jensen til at virke for, at byen blev sæde for landsretten.²⁹ Denne deputation drog derpå d. 28. januar 1902 til København for at tale byens sag i audiens hos justitsminister Alberti samt det nedsatte folketingsudvalg for retsreformen.³⁰ Dette efterfulgtes d. 26. februar 1902 af en trykt henvendelse til regeringen og Rigsdagen afsendt af Viborg Byråd med en række argumenter for, at den kommende Vestre Landsret hørte til i byen. Her fremhævedes især byens historiske ophav som tingsted og retsby i flere højtidelige og følelsesmættede vendinger: "Saa langt tilbage i Tiden som Traditionen strækker sig, har vor gamle By paa Retsvæsenets Omraade haft en central Stilling. Paa Viborg Ting fandt Kongevalgene og Kongehyldningerne Sted, og naar Kongerne gav Love, saa var Viborg det Sted, hvor 'Landet tog ved' disse Love."³¹ Henvendelsen var tydeligt præget af, at byrådet med afsæt i historien forsøgte at legitimere Viborgs status og identitet både som retsby og som jysk hovedby. Udover at være lokal interessepolitik rummer henvendelsen også træk af en tidlig form for bybranding med brug af historien: "Som

28 Brev fra L.K. Willesen til Viborg Byråd 11. december 1901, 1901, 104-30, Journalsager (1869-1919), Kommunalbestyrelsen, Viborg Kommune, Rigsarkivet (herefter RA).

29 Viborg Byråds forhandlingsprotokol, møde 15. januar 1902, 1901-1907, 101-6, Forhandlingsprotokol (1867-1970), Kommunalbestyrelsen, Viborg Kommune, RA.

30 *Viborg Stifts Tidende*: "Fra By og Land" 28.1.1902.

31 Trykt henvendelse fra Viborg Byråd til Regering og Rigsdag 26. februar 1902. 1901, 104-30, Journalsager (1869-1919), Kommunalbestyrelsen, Viborg Kommune, RA.

Nørrejylland's rette Hovedstad har Viborg Traditionen for sig.”³² Ifølge byrådet ville det være at bryde ”En Aartusinde gammel Tradition, hvis Ærværdighed der ganske sikkert ikke er Mage til her i Danmark”, hvis det blev besluttet at placere Vestre Landsret i Aarhus.³³ Byrådet understregede også, hvordan en institution som landsretten ville have langt større betydning for en by som Viborg end for det fremadstormende Aarhus. Dertil beskrev de Viborgs gode sundhedsforhold med frisk luft og ”fortrinlig” vandforsyning samt byens særlige stemning, som de kaldte ”særdeles gunstig for den Aand, der skal bære en Dommervirksomhed.”³⁴ Med understregningen af denne ”særlige” ånd ses samtidig en klar kobling til konstruktionen af en byidentitet i argumentationen, hvor Viborg tilskrives en særlig kerne, sjæl eller mentalitet, der rummer et sæt særegne værdier. Der fremhæves således nogle specifikke værdier koblet til byens lange retslige historie som argument for, at Vestre Landsret burde placeres i byen. Viborg var hermed for alvor stemplet ind i kampen om landsretten.

De respektive henvendelser fra byrådene i Aarhus og Viborg i forsøget på at påvirke den politiske beslutningsproces er et klart samtidigt vidnesbyrd om den store regionale betydning, som placeringen af landsretten blev tillagt. Tilgangene var vidt forskellige: Viborg slog især på byens historie, mens Aarhus-siden derimod, som det især fremadrettet viste sig, understregede en fremtidens løsning i den moderne og ekspanderende by. Med argumenterne kridtet op var øjnene rettet mod politikerne i København. En betænkning fra Folketingets Udvalg for Retsplejereformen var undervejs.

POLITISKE PRØVELSER

Der har med al sandsynlighed hersket en stemning af spænding og nervøsitet blandt byrådspolitikere og lokalpatrioter i Viborg og Aarhus, da folketingsudvalgets betænkning blev afgivet d. 14. maj 1902. I betænkningen foreslog et flertal, at man oprettede to landsretter – en Vestre Landsret med sæde i Viborg og en Østre Landsret med sæde i København – inddelt i de samme områder, som landoverretterne dækkede. Dermed skulle Fyn, modsat det tidligere forslag, høre under den østre retskreds i København.³⁵ Et mindretal i form af socialdemokraterne Frederik Borgbjerg og Jens Jensen modsatte sig forslaget, som Harald Jensen forudså. De mente, at man burde beholde det tidligere forslag med Aarhus som sæde for Vestre Landsret, da byen lå mere centralt med de bedste forbindelseslinjer, og at der her var bedre adgang til den nødvendige sagførerhjælp.³⁶ Den 7. oktober 1902 fremsatte justitsminister P.A. Alberti derpå et nyt lovforslag for Folketinget på baggrund af udvalgets betænkning. Med hensyn til Vestre Landsret fulgte lovforslaget udvalgets flertal, der pegede på en placering i Viborg, og

32 Trykt henvendelse fra Viborg Byråd til Regering og Rigsdag 26. februar 1902. 1901, 104-30, Journalsager (1869-1919), Kommunalbestyrelsen, Viborg Kommune, RA.

33 Trykt henvendelse fra Viborg Byråd til Regering og Rigsdag 26. februar 1902. 1901, 104-30, Journalsager (1869-1919), Kommunalbestyrelsen, Viborg Kommune, RA.

34 Trykt henvendelse fra Viborg Byråd til Regering og Rigsdag 26. februar 1902. 1901, 104-30, Journalsager (1869-1919), Kommunalbestyrelsen, Viborg Kommune, RA.

35 RT, 1901-02, tillæg B, sp. 2192.

36 RT, 1901-02, tillæg B, sp 2201-2202.

ved den efterfølgende folketingsdebat udtrykte Peter Sabroe sin skuffelse over fravalget af Aarhus:

Jeg undrer mig noget over, at dette Forslag, om Henlæggelse af Landsretten til Viborg, er saa omtrent enstemmigt vedtaget. (...) Jeg udtaler saaledes Haabet om, at man maa komme til at faa Landsrettens Sæde i Aarhus som den By, der næst efter Kjøbenhavn opfylder de Betingelser, som maa kræves af en By, i hvilken en af Landets første Retter skal have sit Sæde.³⁷

Under andenbehandlingen i Folketinget d. 11. november 1902 fortsatte uenighederne. Selvom der i lovudkastet var mange paragrafer og aspekter, der gav anledning til debat, blev placeringen af Vestre Landsret ved med at fylde på talerstolen. Det skyldtes øjensynligt, at spørgsmålet var vævet ind i en række stærke regionalpolitiske interesser og dilemmaet mellem at bevare traditionen i form af den gamle retsby Viborg eller gå med fornyelsen manifesteret i den fremgangsrige industriby Aarhus. Netop disse aspekter bragte førnævnte Jens Jensen på bane: "Man vilde mange Gange komme til mærkværdige Resultater, hvis man til Trods for Udviklingen vilde opretholde en Tradition, som var bygget op under en anden Forudsætning end den, der nu gælder."³⁸

Den efterfølgende dag var justitsminister Alberti på talerstolen med et mod-svar til Jens Jensen: "Jeg kan ikke se, at i og for sig den Omstændighed, at Aarhus er en stor By, er noget, der gør den særlig egnet til at være Sædet for en Landsret. Det, der maa være det afgørende, maa være Beliggenheden, og der er det ganske utvivlsomt, at Viborg er ganske anderledes centralt beliggende i Jylland end Aarhus."³⁹ Med Fyn under den østre retskreds stod det for Alberti klart, at Viborg åbenlyst var det mest centrale sted i Jylland at placere landsretten. Efter selv at have set Viborgs rådhus, som byrådet havde foreslået kunne rumme landsretten, tilføjede han dog, at lokalerne ikke havde en tilstrækkelig størrelse. Det ville således blive nødvendigt at bygge nyt, uanset om landsretten placeredes i Viborg eller Aarhus.⁴⁰ Efter en længerevarende debat gik de enkelte ændringsforslag til afstemning. Her stemte 50 for at bevare Viborg mod 36 for landsretten i Aarhus. Selv om byrådet i Aarhus efterfølgende d. 20. november 1902 tilbød at indrette lokaler for landsretten i byens nye tinghus for en årlig leje af 4% af lokalernes anlægssum, der ansloges til ca. 75.000, havde Viborg-støtterne vundet en foreløbig sejr.⁴¹

Alligevel tog sagen en uventet drejning, da 19 folketingsmedlemmer ved 3. behandlingen af retsplejeloven d. 16. december 1902 igen valgte at stille ændringsforslag om at placere landsretten i Aarhus trods den netop afsluttede afstemning. Blandt forslagsstillerne var igen Socialdemokratiet, heriblandt Harald Jensen og Peter Sabroe,

37 RT, 1902-03, FF, sp. 41.

38 RT, 1902-03, FF, sp. 945.

39 RT, 1902-03, FF, sp. 993.

40 RT, 1902-03, FF, sp. 993.

41 Aarhus Byråds trykte forhandlingsprotokoller for 1902, 262-63.

samt gårdejer Jens Busk fra Venstrereformpartiet i Ribe. Begrundelsen for at tage spørgsmålet op igen var bl.a. en formodning om, at de politikere, der tidligere havde haft interesse i en tredje landsret på Fyn, ville støtte Aarhus frem for Viborg, da der nu kun var to landsretter i spil.⁴² Ifølge Jens Busk var det også et spørgsmål om bedre transportforhold, især togforbindelserne, og hensynet til "almenvellet."⁴³ Justitsminister Alberti udtalte hertil, at han fandt det underligt at drøfte spørgsmålet igen, når et flertal allerede havde vedtaget at blive ved Viborg.⁴⁴

Harald Jensen bekendtgjorde, at hvis landsrettens sæde skulle bestemmes på bar bund uden historiske hensyn, ville der ikke findes et menneske i folketingssalen, der ville vælge hedebyen Viborg: "Man vilde nok enes om at lægge den i Aarhus som den absolut dominerende By i Jylland og som den By, der vil blive Kulturcentret for Jylland."⁴⁵ Med afsæt i byernes befolkningsudvikling fremhævede Harald Jensen hertil at: "Viborg aldrig har Udsigt til at blive andet end den lille Hedeby, medens derimod Aarhus i Løbet af de næste 20 Aar utvivlsomt vil blive en By paa ca. 100.000 Indbyggere."⁴⁶ Udover i stærke vendinger at betone Aarhus' dominerende position i Jylland og rolle som centrum, delagtiggjorde Harald Jensen samtidig folketingssalen i, at Aarhus byråd kunne tilbyde landsretten plads i byens kommende ting- og arresthus: "Jeg er bemyndiget til at udtale, at Aarhus By vil stille sig overordentlig liberalt med Hensyn til at overlade denne Plads til Landsretten."⁴⁷ Som modsvar til Aarhus-støtternes forslag fremhævede herredsfoged og viceformand i Folketinget C. Krabbe fra Venstrereformpartiet og valgt i Holbæk, at landsretten også ville kunne sættes i andre byer og kun var domicileret med hensyn til dommerbesætning og kontor. Hertil støttede han landsretten i Viborg med afsæt i den historiske kontinuitet: "Det er svækkende for Folkets Udvikling, naar det uden nogen bydende Grund ødelægger den Historie, som det har bag sig."⁴⁸

Efter endnu en intens debat gik forslaget om at ændre landsrettens sæde fra Viborg til Aarhus derpå igen til afstemning. Dette forkastedes med 64 stemmer mod 35, og Aarhus-sidens ekstra bestræbelser havde dermed ikke båret frugt. Det faktum, at man på ny forsøgte at stille et ændringsforslag, er dog endnu et vidnesbyrd om, hvor stor betydning landsrettens placering blev tillagt. Kampen var dog langt fra afgjort, idet behandlingen af den nye retsplejelov herefter overgik til Landstinget.

LANDSRET TEN FOR LANDSTINGET

I januar 1903 under Landstingets førstebehandling af retsplejeloven spøjte spørgsmålet om Vestre Landsrets placering fortsat. Her udtrykte flere landstingsmedlemmer

42 RT, 1902-03, FF, sp. 2237ff.

43 RT, 1902-03, FF, sp. 2216.

44 RT, 1902-03, FF, sp. 2225ff.

45 RT, 1902-03, FF, sp. 2234.

46 RT, 1902-03, FF, sp. 2235.

47 RT, 1902-03, FF, sp. 2236.

48 RT, 1902-03, FF, sp. 2247.

sympati for Aarhus, bl.a. amtmand på Færøerne, Christian Bærentsen, der udtrykte sig således:

Det vilde være rigtigst at lægge Landsretten i Aarhus og ikke i Viborg, og jeg tror, at vore Forfædre have vist sig klogere, end vi ville vise os paa det Punkt, naar de henlagde Landstinget, den gamle Landsret, til Jyllands daværende Hovedstad, der var Viborg, og at vi gjorde klogt i at følge dem i dette Stykke ved at henlægge Landsretten til Aarhus, hvor der vil være meget bedre Forhold at virke under baade for Retten, for Sagførerne og ogsaa for Parterne.⁴⁹

Implicit indikerede Bærentsen hermed, at Aarhus havde overtaget Viborgs gamle rolle som Jyllands hovedstad, og at det derfor var logisk at rykke landsretten hertil. Med forårets komme afgav et nedsat landstingsudvalg d. 11. maj 1903 en betænkning, der endnu engang vendte sagen på hovedet. Her foreslog et flertal således, modsat Folkettinget, at Aarhus blev det nye sæde for Vestre Landsret. Begrundelsen var som følger:

Med Hensyn til det meget omdebatterede Spørgsmaal om Sædet for Vestre Landsret maa Udvalgets Flertal ligesom Kommissionsforslaget holde for, at Aarhus bør være Stedet. Foruden de forskellige andre Grunde, der anføres herfor, skal Flertallet særlig fremhæve, at man befrygter, at en tilstrækkelig stor Sagførerstand ikke kan leve i Viborg, hvor der uden for den egentlige Procesførelse næppe vil kunne findes synderligt Erhverv for Sagførerne.⁵⁰

Det var således især frygten for, at et tilstrækkeligt stort antal sagførere ikke ville kunne ernære sig i en by som Viborg, der bekymrede udvalget. Et mindretal fremhævede dog, at dette ankepunkt ikke burde tillægges nogen større betydning, eftersom man som sagfører sagtens ville kunne procedere for landsretten uafhængigt af bopæl eller kontor.⁵¹ Da udvalgets betænkning i november 1903 efterfølgende blev debatteret i Landstinget, nåede kampen om landsretten sit kogepunkt. En dramatisk afgørelse var nært forestående.

AFGØRELSEN FALDER

Den 4. november 1903 var Landstinget samlet til andenbehandlingen af den nye retsplejelov. Her skulle ændringsforslagene i udvalgets betænkning debatteres og derefter til afstemning. Her pådrog spørgsmålet om landsrettens sæde sig igen stor opmærksomhed gennem en række højstemte taler. En af de første, der greb ordet, var konsul I.M.N. Johnsen fra Højre, der udtrykte sin uforbeholdne opbakning til Viborg:

49 RT, 1902-03, Landstingets Forhandlinger (herefter LF), sp. 613.

50 RT, 1902-1903, tillæg B, sp. 2093.

51 RT, 1902-1903, tillæg B, sp. 2093.

Denne By har jo, saa længe den nuværende Landsoverret har eksisteret, været Sæde for denne Ret, snart i hundrede Aar, og forinden den Tid, var den Sæde for Landstinget, for hvilket de jyske Retssager da indankedes. Jeg tror derfor, at det ikke blot er rigtigt og hensigtsmæssigt at vælge Viborg fremfor Aarhus til Sæde for den jyske Landsret, men (...) foruden Traditionen, tillige et billigt Hensyn til denne gamle historiske By.⁵²

Johnsen påpegede også, at hensynet til den i økonomisk henseende ”stagnerede” købstad Viborg også måtte veje noget. Et tab af landsretten ville således have større betydning for en by som Viborg, end det ville have for Aarhus at få den.⁵³ Standpunktet for Viborg vandt opbakning hos lensgreve og leder af De Frikonservative, Mogens Frijs, der fandt det uheldigt at skabe et nyt centrum i Jylland, der ville drage ”elementerne” til sig:

For det første det simple Billighedshensyn til Byens Erhverv, ikke at fratage den noget, som kan være af Betydning for dens finansielle Stilling og for de Mennesker, der opholde sig i den, og for det andet det mere sentimentale Hensyn, ikke at fratage Jyllands Hovedstad, som i Tidens Løb har mistet saa meget og har udsigt til at miste endnu mere, ogsaa det sidste, den har.⁵⁴

Dette synspunkt støttede partifællen og godsejer N.B. Breinholt i stærke vendinger:

Det plejer jo ellers at være den almindelige Mening, at det er baade Synd og Skam, at tage den fattiges eneste Lam for at give det til den rige Mand. (...) Det er et haardt Slag mod denne By og et Slag i Ansigtet paa al pietetsfuld Tradition og paa Historien. Det er jo saa, at man ved at berøve Viborg dens nuværende Landsoverret og ikke give den noget andet i Stedet, i Virkeligheden vil overskære dens Livsnerve.⁵⁵

Argumenterne for, at Vestre Landsret skulle placeres i Viborg, var således især baseret på byens historiske arv og den langvarige kontinuitet som retsby kombineret med en række sympatierklæringer om hensynet til den mindre købstad frem for den større og økonomisk fremgangsrig Aarhus. At bevare traditionen i form af Viborg som retsby syntes *især* at flugte med holdningen blandt mange medlemmer af det konservativt prægede Landsting.

Det var dog ikke alle, der støttede det standpunkt. Det kongevalgte landstings-

52 RT, 1903-04, LF, sp. 56.

53 RT, 1903-04, LF, sp. 56.

54 RT, 1903-04, LF, sp. 56-57.

55 RT, 1903-04, LF, sp. 57-58.

tingsmedlem lensbaron Christian Juul-Rysensteen fremhævede således, at Aarhus var mere oplagt, eftersom forbindelseslinjerne hertil var meget bedre. Han frygtede endda, at folk ikke ville ulejlig sig til at føre mindre sager, hvis retten lå i Viborg grundet den besværlige rejse: ”Mange ville hellere løbe fra 100, 200, 300, 400 Kr., end at rejse og have Besvær ved at føre sin Sag igennem paa et Sted, der ligger dem saa fjærnt, som Viborg i Virkeligheden ligger for den største Del af Jylland.”⁵⁶ Det var dog ikke et synspunkt, som P.A. Alberti delte, idet han med sin myndighed som justitsminister påpegede, at det ikke forekom ham, at der var anført nogen grund som med afgørende styrke kunne afvise ”alle de mange gode og solide, der ere fremførte for at blive ved Viborg.”⁵⁷ Den sidste taler, der tog ordet, var Højre-mand, tidligere justitsminister og medlem af landstingsudvalget, Johannes Nellemann. Fra talerstolen forklarede han, hvorfor et flertal i udvalget havde valgt at pege på Aarhus som sæde for Vestre Landsret:

Udvalgets Flertal har været af den Mening, at det var naturligt at henlægge Retten til Aarhus, fordi Aarhus er Forretningscentret i Jylland. Vi have ment, at det var rimeligt, at hvor Retten var, skulde ogsaa en Sagførerstand kunne leve, saa der var et tilstrækkeligt Antal at vælge imellem for Folk, der vilde søge Raad og Bistand. De mere historiske Grunde have vi ment maatte vige for Hensigtsmæssighedsgrunde.⁵⁸

For Nellemann måtte de historiske argumenter for Viborg vige for det hensigtsmæssige, og ifølge ham var det både praktisk og logisk at placere landsretten i Jyllands forretningscentrum – Aarhus. Efter en ophedet debat var der således lagt op til en sand gyser ved den efterfølgende afstemning, hvor det skulle afgøres, hvilken by vægtskålen tippede imod.

Med 34 stemmer for Viborg og 16 for Aarhus blev spørgsmålet om landsrettens placering omsider afgjort d. 4. november 1903. I Viborg åndede man lettet op. Flertallet i Landstingssalen havde tilsluttet sig de historisk prægede argumenter om at placere Vestre Landsret i den gamle retsby. Viborg havde dermed efter et langvarigt politisk slagsmål bevaret sin status som Jyllands retslige hovedstad. I Aarhus var reaktionerne dog langt fra præget af begejstring. Trods flere positive indikationer fra kommissioner og udvalg samt forslaget om at lade landsretten få plads i byens nye tinghus havde anstrengelserne ikke båret frugt – og det vakte harme.

DEN AARHUSIANSKE ANKE

”Aarhus forkaster”. Sådan lød overskriften fra den Aarhus-baserede socialdemokratiske avis *Demokraten* dagen efter, at afstemningen var faldet ud til fordel for Viborg. Avisen skrev, at det oprindelige forslag ellers havde været at flytte landsretten til Aarhus, hvilket ifølge dem også var ”det rimeligste og bedste,” men at både Folketinget og nu også

⁵⁶ RT, 1903-04, LF, sp. 62.

⁵⁷ RT, 1903-04, LF, sp. 67.

⁵⁸ RT, 1903-04, LF, sp. 72.

i sidste ende Landstinget havde forkastet byen.⁵⁹ Venstrebladet *Aarhus Amtstidende* fulgte trop med at kalde det ”en mærkelig Begrundelse.”⁶⁰ Utilfredsheden var også til at tage og føle på i den konservative *Aarhus Stiftstidende*, der under overskriften ”Aarhus kasseret” harcelerede over udfaldet i Landstinget og kaldte afgørelsen for direkte ”fornuftsstridig”, dels for at ”chikanere Aarhus og dels for at hjælpe Viborg.”⁶¹ Ifølge avisen var der tale om en skjult agenda om at holde Aarhus nede, både fra Rigsdagens og københavnernes side, der ikke ønskede, at Aarhus udfordrede byens dominerende position, men også fra de andre jyske provinsbyer, der af jalousi ikke ville Aarhus det bedste:

Københavnerne yndede ikke, at der herovre viste sig et selvstændigt økonomisk Liv, de saa selvfølgelig helst, at Aarhus, ligesom Landets andre Provinsbyer, holdt sig paa en beskeden, underordnet Plads, og i stilfærdig Ærbødighed fandt sig i Hovedstadens Overlegenhed. Samtidigt rejste der sig i andre jyske Byer en smaatskaaren og kortsyget Jalousi mod Aarhus. I Stedet for at enes om at støtte Aarhus i dens Vækst, for dermed at stabe en jysk Modvægt mod det alt for dominerende København, arbejdede ogsaa jyske Repræsentanter Haand i Haand med Københavnerne paa at holde Aarhus nede.⁶²

Der tegner sig her et tydeligt billede af, at kampen om landsretten skriver sig ind i de bitre konflikter og regionale magtdynamikker mellem provinsbyer og hovedstad, der dengang såvel som i dag findes i Danmark. I København har det været fordelagtigt med et stærkt brohoved i Jylland, men omvendt har stemmer i hovedstadens centraladministration også haft en interesse i, at Aarhus ikke blev for indflydelsesrig. Hermed kan kampen mellem Viborg og Aarhus også betragtes i lyset af en art del og hersk-politik fra statens side, der sørgede for, at København bevarede sin lederposition, mens de jyske provinsbyer havnede i intern konflikt.⁶³ Set med aarhusianske briller fortjente byen, bl.a. qua dens størrelse og vækst, en anden status end de øvrige jyske provinsbyer, og et skridt i den retning var tydeligvis at få landsretten. Ifølge den aarhusianske presse var der således tale om en slags sammensværgelse mellem København og de øvrige jyske provinsbyer om at spænde ben for de ambitiøse og fremadstormende kræfter i Aarhus.

I Viborg skrev pressen derimod i rosende vendinger om afstemningens udfald. Den konservative *Viborg Stifts Tidende* påpegede, at Viborg ”sejrede med Glans ved Afstemningen,”⁶⁴ mens venstrebladet *Viborg Stifts Folkeblad* ligeledes mente, at Viborg havde vundet ”en stolt Sej.”⁶⁵ Imidlertid fulgte den socialdemokratiske lokalpresse i Viborg tilsyneladende partiets linje om at støtte Aarhus som landsrettens sæde. *Viborg*

59 *Demokraten* 5.11.1903: ”Aarhus forkastet”.

60 *Aarhus Amtstidende* 5.11.1903: ”Retsreformen i Landstinget”.

61 *Aarhus Stiftstidende* 5.11.1903: ”Aarhus kasseret”.

62 *Aarhus Stiftstidende* 5.11.1903: ”Aarhus kasseret”.

63 Frandsen: ”En dag vil København få øje på Jylland”, 75.

64 *Viborg Stifts Tidende* 5.11.1903: ”Retsreformen”.

65 *Viborg Stifts Tidende* 5.11.1903: ”Landstinget”.

Vestre Landsrets bygning i Viborg. Billedet er fra ca. 1920-1930.

Foto: Viborg Lokalhistoriske Arkiv.

Amts Socialdemokrat bragte således den nøjagtigt samme artikel som *Demokraten* med overskriften "Aarhus forkastet".⁶⁶ Den generelle holdning i Aarhus såvel som i Viborg var altså, at det var i byens interesse at få landsretten, og i det lys rummer debatten med mindre nuancer også træk af sognepolitik. Hermed var de parlamentariske tovtrækninger om landsrettens sæde forbi, og i Viborg kunne man lune sig ved, at man via en effektiv lokalpolitisk kampagne præget af historisk funderede argumenter knyttet til en særlig byidentitet havde sikret byens status på retsområdet.

LANDSRET TEN STADFÆSTES

Til trods for de kritiske røster fra den aarhusianske presse blev der ikke foretaget ændringer med hensyn til spørgsmålet om landsrettens sæde i det videre arbejde med retsplejeloven. Da det nye ting- og arresthus i Aarhus blev indviet d. 9. oktober 1906, stod lokalerne til landsretten på anden sal derfor gabende tomme og ubenyttede hen. Under sin indvielsestale forklarede borgmester Ernst Drechsel, at tinghusets anden sal var bygget for det tilfælde, at landsretten i Viborg skulle blive flyttet til Aarhus.⁶⁷ Et scenarie, man tilsyneladende fortsat havde en forhåbning om at realisere i fremtiden trods de politiske afgørelser. Dette skyldes øjensynligt, at retsplejeloven på denne tid endnu ikke var endegyldigt vedtaget, men som det skulle vise sig, blev der ikke ændret på landsrettens placering. Som et plaster på såret oprettedes der allerede fra 1919 bitingsteder for Vestre Landsret bl.a. i Aarhus, og samtidig havde byen fået en imponant retsbygning, der i dag ofte kaldes Danmarks smukkeste tinghus.⁶⁸

I 1908 blev en retsplejereform vedtaget i begge kamre. Imidlertid blev justitsminister P.A. Alberti afsløret i en stor økonomisk bedragerisag, og derfor lod man re-

⁶⁶ *Viborg Amts Socialdemokrat* 6.11.1903: "Aarhus Forkastet".

⁶⁷ *Jyllands-Posten* 10.10.1906: "Rettens nye Hus i Aarhus".

⁶⁸ For en nærmere gennemgang af historien om retsbygningen i Aarhus se Fode: *Retten på Bakken*.

formen undergå endnu en parlamentarisk runde.⁶⁹ Omsider kunne man d. 11. april 1916 vedtage den nye retsplejelov med ikrafttræden fra d. 1. oktober 1919.⁷⁰ I lovens paragraf 4 stadfæstedes Vestre Landsrets placering, og d. 14. januar 1920 blev den nye landsretsbygning indviet.⁷¹ Denne kendsgerning havde både konkret og symbolsk værdi for Viborg, der med den nye landsret fortsat kunne kalde sig ”juridisk hovedstad” i Jylland.

HVORFOR VANDT VIBORG ”RETSSAGEN”?

At det blev Viborg og ikke Aarhus, der kom til at huse Vestre Landsret, er på mange måder en interessant kendsgerning. Set med nutidige briller ville mange nok finde det mærkværdigt, at en central institution som landsretten er placeret i Viborg og ikke i Aarhus. Allerede da debatten om landsretten rasede i begyndelsen af 1900-tallet, var Aarhus en langt større by. I 1901 boede der således kun 8.623 mennesker i Viborg, mens Aarhus husede hele 51.814 indbyggere.⁷² Styrkeforholdet med hensyn til vækst, industri og indbyggertal pegede således klart i retning af Aarhus, og derfor skal forklaringerne bag afgørelsen også findes i en række andre forhold.

Klassificerer vi de centrale argumenter i debatten, forekommer der en række forskelle samt visse ligheder i tilgangen hos de to byer. De helt centrale argumenter for Viborg var således byens lange historie og tradition på retsområdet, den centrale placering i Jylland, hensynet til den mindre by samt Viborgs ”særlige ånd”, der var velegnet til at bære en dommervirksomhed. For Aarhus blev der især slået på, at byen var Jyllands moderne forretningscentrum med gunstig infrastruktur og hensigtsmæssige forbindelseslinjer. Hertil kom, at byen rummede moderne strømninger, der ville gavne en dommervirksomhed, og at en tilstrækkelig stor sagførerstand med sikkerhed kunne ernære sig her. Derudover forsøgte begge byer at tage patent på at være den billigste løsning og have den bedste beliggenhed for den største del af befolkningen. Med et taktisk blik har byerne dermed forsøgt at anvende alle de argumenter, der bedst kunne fremme ærindet om at få landsretten. For Aarhus, der med sin voksende industri, infrastruktur og store befolkningsstigning repræsenterede det moderne og fremskridtet i begyndelsen 1900-tallets Jylland, var det logisk især at slå på modernitets- og hensigtsmæssighedsargumenterne for at overbevise om, at en fornyelse af retsplejeloven også krævede en fornyelse af landsrettens sæde. Hvorimod det for Viborg, der ikke kunne matche Aarhus, når det kom til vækst og modernitet, var oplagt at trække på byens markante historiske tradition på konge-, kirke- og ikke mindst retsområdet. Denne taktik havde tidligere givet pote bl.a. i forbindelse med placeringen af provinsarkivet. Her kunne der således bygges vægtige argumenter på det landskendte faktum, at domkirkebyen Viborg siden middelalderen havde haft en helt central position i Danmark som sæde for landstinget i Jylland med kongehyldning og tinglæsning samt senere Landsoverretten. Med den stærke identitetsfortælling om rets- og kongestaden Viborg som hovedby i

69 Andersen: ”Retsplejelovens svære tilblivelse”, 31.

70 Andersen: ”Retsplejelovens svære tilblivelse”, 31.

71 Ørberg: ”Vestre Landsrets bygning”, 92-94.

72 Danmarks Statistik: *Byernes folketal 1801-1901*, 14.

centrum af landsdelen kunne man således gøre brug af historien til at legitimere byens status og krav på rollen som Jyllands primære retsby. I kombination med den patos, der kobledes sig til den mindre købstad over for den fremgangsrige Aarhus, havde Viborg dermed et stærkt argument, der især kunne gøre indtryk på konservative kræfter, der ville værne om det bestående og flere Venstre-politikere, der repræsenterede den jyske bondestand.

Ser vi på mandatfordelingen i Rigsdagen for årene 1902-1903, hvor landsrettens skæbne blev beseglet, er der særligt for Landstingets vedkommende en klar overvægt af netop konservative politikere. Af Landstingets 66 medlemmer havde Højre i perioden således 29 mandater og De Frikonservative 10. Af Folketingets 114 medlemmer var 76 fra Venstrereformpartiet, 15 fra Forhandlende Venstre og 8 fra Højre.⁷³ Mens de konservative kræfter i høj grad støttede Viborg, har socialdemokraterne bakket op om en landsret i Aarhus. Med sin omfattende industri og deraf følgende urbanisering var Aarhus i høj grad blevet en moderne "arbejderby", hvilket også afspejledes i, at man havde to folkevalgte socialdemokrater i Folketinget, og et stigende antal i byrådet. I år 1900 var seks byrådsmedlemmer socialdemokrater, og partiet opnåede et flertal med 10 ud af de 19 pladser i 1906.⁷⁴ En ny landsret i den fremgangsrige arbejderby Aarhus harmonerede altså med socialdemokratiets tankegang om at forandre det etablerede samfund. Til trods for partiets støtte til byen havde Socialdemokratiet blot et enkelt medlem af Landstinget og 14 medlemmer af Folketinget i 1902-03.⁷⁵ Selvom der naturligvis også har været konservative og venstrefolk, der har talt for Aarhus, bl.a. nationalbankdirektør Nellesmann fra Højre og Gustav Phillipsen fra Venstrereformpartiet, er tendensen klar. Argumentet for at bevare det bestående og værne om den mindre købstad med de historiske traditioner, indkapslet gennem Viborg Byråds lokalpatriotiske kampagne præget af byidentitet via brug af historien, har flugtet med holdningen blandt overvægten af de konservative kræfter samt venstrefolk, der i samtiden dominerede Folke- og Landstinget. Viborgs historiske argumenter har altså ikke kun været logiske for byen, men også taktisk velvalgte i forhold til mentaliteten hos størstedelen af beslutningstagerne. Heri ligger en væsentlig forklaring på, at afstemningerne om Vestre Landsrets placering faldt ud til fordel for Viborg.

Betragtes debatten i lyset af de regionale og nationale dynamikker, er det plausibelt, at kombinationen af indflydelsesrige jyske interessenter i form af bl.a. flere godsejere i samspil med visse dele af de politiske kredse i København er blevet forenet via ønsket om at forhindre, at Aarhus indtog en for magtfuld position, både regionalt i forhold til de øvrige jyske provinsbyer og nationalt i forhold til hovedstaden. Således kan valget af Viborg som sæde for landsretten også anskues i lyset af centralmagtens splittende del og hersk-politik.⁷⁶ For centraladministrationen havde man med anlæggelsen af jernbanen op langs de østjyske byer i høj grad knyttet den mest velstående

73 RT, 1902-03, 1. samling, Rigsdagsårbogen 1902-03; RT, 1903-04, Rigsdagsårbogen 1903-04, sp. 8.

74 Degn og Dybdahl: *Borgere i byens råd*, 14.

75 RT, 1902-03, 1. samling, Rigsdagsårbogen 1902-03; RT, 1903-04, Rigsdagsårbogen 1903-04, sp. 8.

76 I "En dag vil København få øje på Jylland" fremhæver Frandsen, hvordan centralmagten i København længe har praktiseret en del og hersk-strategi over for den jyske halvø.

del af Jylland til København.⁷⁷ I den forbindelse var driftige Aarhus med sin store havn blevet hovedstadens jyske brohoved, og fremgangen skabte grobund for en øget selvbevidsthed i byen som værende Jyllands nye centrum. At Aarhus i så høj grad distancerede sig i forhold til det øvrige Jylland, var således en tendens, der kunne forene de jyske provinsbyer og hovedstaden i tiltag for at dæmme op for de aarhusianske ambitioner. I centraladministrationen ønskede man ikke at skabe et alt for dominerede jysk centrum, der kunne udfordre København, og for flere af de mindre begunstigede jyske provinsbyer blev kampen om landsretten en anledning til at forhindre, at succesen ikke steg aarhusianerne og socialdemokraterne til hovedet ved at de også erhvervede den prestigefyldte jyske landsret. Aarhus blev dermed hovedstadens jyske brohoved, mens Viborg bevarede dens traditionsrige position på retsområdet, og centraladministrationens del og herske-politik sikrede herved, at der ikke blev skabt en for magtfuld jysk modpol til København.

Et andet aspekt, der bør tages i betragtning, er de geografiske forhold. Proceskommissionens forslag fra 1899 om at placere landsretten i Aarhus hvilede på idéen om at tilføje Fyn til den vestre retskreds for at skabe en mere ligelig arbejdsdeling med Østre Landsret. Med den inddeling ville Aarhus derfor være den mest centralt placerede by for Jylland og Fyn. Da man i det senere forslag vendte tilbage til den gamle inddeling med Fyn under Østre Landsret, mistede Aarhus derfor et stærkt geografisk argument. De centrale forklaringer på, at Vestre Landsret blev placeret i Viborg, er således byens lange historie som retsby og den deraf følgende byidentitet og interessepolitik præget af historiebrug kombineret med den politiske sammensætning i Rigsdagen på afstemningstidspunktet, de regionale og nationale magtdynamikker samt retskredsenes geografiske inddeling.

Aarhus-siden gjorde ikke på samme måde brug af historien som Viborg. Derimod betonedes fortalerne her især byens vækst, moderne strømninger og gode forbindelseslinjer som Jyllands kommercielle centrum. Disse træk understøttes yderligere af den *Turistfører for Aarhus og Omegn*, der blev udgivet i 1904. Denne giver et interessant samtidigt indblik i byens selvfremstilling og identitet gennem de fremhævede attraktioner. Her udpeges netop havnen som en turistseværdighed, hvilket betoner den allerede dengang eksisterende identitet som moderne industriby og transportcentrum: "Havnen, der jo for Aarhus er en Faktor af den allerstørste Betydning. Den er derfor stor og god, og Turister vil ogsaa finde den seværdig."⁷⁸ På en måde har Aarhus-sidens argumentation således foregrebet den bybranding, som danske turistbyer, ifølge Christensen & Thøgersen samt Frausing, praktiserede i 1940'erne med vægt på modernitet, industri, vækst og fremskridt.⁷⁹ Beslutningstagerne var dog som påvist i overvejende grad mere modtagelige over for de historiske argumenter og den heraf følgende patos. Selvom kampen om landsretten må karakteriseres som en lokal interessekonflikt med et stats- og regionalpolitisk aspekt, ser vi således også, hvordan byidentitet og træk af

77 Frandsen: "En dag vil København få øje på Jylland", 71

78 Holm og Turistforeningen for Aarhus og Omegn: *Turistfører for Aarhus og Omegn*, 29.

79 Christensen og Thøgersen: "Bysystem og urbanisme", 64-65; Frausing: "Danske byer på turistplakaten 1930-1960", 116.

en tidlig form for promovering/branding baseret på bl.a. historiebrug indgik i rivaliseringen.

EN ÅRELANG BATALJE MELLEM JYLLANDS HOVEDSTÆDER

Kampen om landsretten indskrives sig på mange måder i en langvarig og på sin vis stadig igangværende rivalisering mellem Viborg og Aarhus. Konfliktens ophav kan tolkes som en årelang kamp om magt, prestige, økonomi og anerkendelse mellem Jyllands to uofficielle ”hovedstæder” – i både et regionalt og et nationalt perspektiv. Viborg med selvforståelsen som den historiske hoved- og embedsmandsby i midten af Jylland med gamle traditioner rodfæstet i landsting, kongehyldninger, ret og kirke over for den moderne storby Aarhus, der som Jyllands største by og kraftcenter i dag rummer universitet, stor industrihavn og en række kulturelle institutioner.

Allerede før Vestre Landsret blev et stridspunkt, havde der været andre konflikter mellem de to byer. Et af de første nævneværdige eksempler forekom, efter at Viborg som Nørrejylland historiske hovedstad var blevet valgt som et af sæderne for de rådgivende provinsialstænder, der mødtes første gang i 1835.⁸⁰ Under disse møder blev placeringen af en filial af Nationalbanken i Jylland drøftet, hvor både Fredericia, Randers, Viborg, Aarhus og Aalborg var i spil. Det kom til heftig debat, og efter fire afstemningsrunder, hvor en by udgik efter hver runde, og stemmerne blev afgivet på ny, vandt Aarhus til sidst knebent med 24 stemmer mod 23 for Viborg. Her blev særligt byens gode transport- og kommunikationsforhold til København kombineret med afstemningsmetoden udslagsgivende.⁸¹ Nederlaget var et hårdt slag for Viborg og et klart udtryk for, at Aarhus begyndte at gøre sig gældende som ny regional hovedstad i Jylland. Et andet nederlag fulgte kort tid efter, da forslaget fra 1846 om en jernbane mellem Viborg og Holsten blev afvist. Derouten fortsatte med jernbaneloven, der som nævnt førte den jyske længdebane op langs østkysten via Aarhus og Randers, hvormed Viborg kun tilkoblede med en sidebane til Langå.⁸² Hermed knyttes det økonomisk fremgangsrige Østjylland til København og Øerne på bekostning af bl.a. Viborg og Midt-Vestjylland.

En tredje kampplads var placeringen af et provinsarkiv i Nørrejylland, der blev aktuel i slutningen af 1880'erne. Den 5. december 1888 indgav Viborg Byråd et andragende om, at arkivet blev placeret her med argumenter om byens historie, centrale beliggenhed, og at denne var sæde for stiftamtmand og landsoverretten.⁸³ Argumenterne fra denne debat minder således om dem, som Viborg anvendte i kampen om landsretten omtrent 10 år senere. Imidlertid forsøgte flere andre jyske provinsbyer også at blive sæde for arkivet, heriblandt Aarhus. Her var Viborg-kredsens folketingsmand og den tidligere justitsminister C.S. Klein dog afgørende for, at arkivet kom til Viborg i stedet for Aarhus med 51 stemmer mod 13.⁸⁴ Mens Viborg blev sæde for provinsarkivet,

80 Carstensen: ”De rådgivende stænderforsamlinger, 1834-1848”.

81 Märcher: ”I Jylland findes ... faa Capitalister”, 96.

82 Frandsen: *Opdagelsen af Jylland*, 324-336, 506.

83 Ørberg m.fl.: *Jyllands brevkiste*, 9.

84 Ørberg m.fl.: *Jyllands brevkiste*, 13.

blev det statsbibliotek, man i 1897 havde besluttet at oprette, placeret i Aarhus. Dette skete undtagelsesvis uden nogen større kamp med Viborg og de øvrige jyske provinsbyer.⁸⁵ Åbningen af Statsbiblioteket i Aarhus i 1902 markerede samtidig et brud med hovedstadens kulturmonopol med oprettelsen af et åndeligt og videnskabeligt centrum i Jylland. Endnu en konflikt udspillede sig imidlertid om hovedsædet for Jyllands Kreditforening. Foreningen var stiftet i Viborg, men i sidste halvdel af 1800-tallet blev en eventuel flytning til Aarhus debatteret, hvilket dog ikke blev en realitet.⁸⁶ Anderledes gik det med Hedeselskabet, der blev etableret i Aarhus i 1866, men i 1907 rykkede til Viborg, hvor selskabet stadig befinder sig.⁸⁷

I 1920'erne tog Aarhus imidlertid en stor sejr med varig betydning for byens udvikling og den regionale magtbalance, idet det lykkedes at få det første jyske universitet placeret her efter intense kampagner fra begge sider.⁸⁸ Her havde Viborg med afsæt i bl.a. byens historie og identitet, som man mente var mere repræsentativt ”jysk” end Aarhus, agiteret kraftigt for, at et jysk universitet hørte til i byen. Desuden fremhævedes Viborgs rolige omgivelser, placeringen af provinsarkivet og Vestre Landsrets betydning for et juridisk fakultet.⁸⁹ Det lykkedes imidlertid Aarhus at vinde kapløbet om universitetet, da byrådet stillede penge og grund til rådighed for Universitets-Samvirket i byen, hvormed undervisningen kunne begynde i 1928. Efter en succesfuld prøveperiode afsluttedes kampen endegyldigt med universitetsloven af 1931, hvor staten herfra støttede driften af Aarhus Universitet.⁹⁰ Et interessant kontrafaktisk spørgsmål ville i den kontekst være at overveje, hvordan henholdsvis Viborg og Aarhus havde udviklet sig, hvis universitetet var blevet placeret anderledes.

Kampene er også fortsat ind i det nye årtusinde, hvor et stridspunkt bl.a. var placeringen af regionsadministrationen i forbindelse med Strukturreformen i 2007. Her blev Viborg udpeget som hovedsæde for den nye Region Midtjylland, hvilket cementerede byens fortsatte rolle som jysk regional administrationsby. Det gamle spørgsmål om Vestre Landsrets placering begyndte endda at spøge igen, da det i 2009 kom på finansloven, at denne skulle have nye lokaler. Endnu engang var der forslag fremme om at flytte landsretten til Aarhus – dog uden resultat.⁹¹ Vestre Landsret er dermed fortsat placeret i Viborg, og i 2014 kunne de nye tidssvarende retslokaler indvies i bydelen Overlund. Den forhenværende landsretsbygning står stadig i Viborgs Domkirkekvarter som et vidnesbyrd om det forrige århundredes kamp om landsretten. Viborg vandt således rivaliseringen på retsområdet, men på den lange bane kunne det ikke dæmme op for, at Aarhus indtog rollen som Jyllands hovedstad. Steen Bo Frandsen uddyber i den forbindelse:

85 Se Sejr: *Statsbiblioteket. Forhistorie og Tilblivelse*.

86 Spanggård: ”Den store pengetank”.

87 Nyrop: *Det Danske Hedeselskab 1866-1916*, 141-142.

88 I ”Kampen om det jyske universitet – set fra Viborg” beskriver Agersnap konflikten om det jyske universitet, der rummer flere lighedstræk med kampen om landsretten og afspejler den lange regionale magtkamp mellem Viborg og Aarhus.

89 Agersnap: ”Kampen om det jyske universitet – set fra Viborg”, 90.

90 Agersnap: ”Kampen om det jyske universitet – set fra Viborg”, 92.

91 Lilholt og Staal: ”Retsplejelovens 100-års jubilæum”, 44.

Mod slutningen af århundredet fik Jylland også endelig en by, der afgørende lagde afstand til de øvrige, men som Jyllands hovedstad blev Århus trods al jyskhed (...) aldrig et centrum for en regional modelite og næppe engang et almindeligt anerkendt centrum for halvøen i det hele taget. Det skyldes ikke kun indrejyske rivaliteter, men også byens københavns lignende perifære placering. Iøvrigt skyldte Århus ikke mindst sin vækst, at den blev udpeget som hovedstadens brohoved på fastlandet.⁹²

Den geografiske placering af Aarhus med den østjyske havn, de gode jernbaneforbindelser og rollen som Københavns brohoved i Jylland med den hertil følgende regionale-nationale dynamik skabte et stærkt økonomisk grundlag for byen, som Viborg på ingen måde kunne matche. I flere henseender tegner der sig et billede af, at Viborg som den gamle jyske hovedstad i rivaliseringen med Aarhus mestendels sejrede, når det gjaldt de traditionsrige, symbolske og statslige institutioner som bl.a. landsretten og provinsarkivet, mens Aarhus som den nye hovedby vandt kampene om det "moderne" og vækstfremmende, heriblandt den gode infrastruktur med den østjyske længdebane, den økonomiske institution i form af filialbanken og det nye jyske universitet. Rivaliseringen mellem Viborg og Aarhus repræsenterer på mange måder historien og konfrontationen mellem det gamle og det nye, mellem tradition og modernitet. Indkapslende for tendensen er byernes respektive grupperinger af fodboldfans. I slagsange synger tilhængerne af VFF (Viborg Fodboldforening) om "den gamle hovedstad," mens AGF-fans (Aarhus Gymnastikforening) derimod har en slagsang med mantraet "Jyllands hovedstad."⁹³ Det er således rollen, byidentiteten og selvhævdelsen som henholdsvis tidligere og nuværende jysk hovedby, der fortsat manifesterer sig i kampene mellem Viborg og Aarhus – både på fodboldbanen og politisk.

Til trods for at Aarhus i dag er den dominerende by i Jylland, er rivaliseringen med Viborg ikke endegyldigt forbi, og det er nok tvivlsomt, om en rendyrket forsoning mellem Jyllands to ukronede hovedstæder i fremtiden kan realiseres. Den historiske selvforståelse og byidentitet er stadig stærk i Viborg, og det er opfattelsen af at være Jyllands moderne hovedby også i Aarhus. Derfor vil vi med al sandsynlighed fortsat se drillerier og statements med historiske referencer på fodboldbanen og formentlig også et nyt politisk slagsmål af lokalpatriotisk karakter om byernes regionale position, hvis placeringen af en vigtig og prestigefuld institution i Jylland igen skulle komme til debat.

⁹² Frandsen: *Opdagelsen af Jylland*, 567.

⁹³ Fans af VFF benytter bl.a. frasen "Den Gamle Hovedstad" på T-shirts fra klubbens fanshop Klovershoppen.dk med slagordene "Den gamle hovedstad er ved at genopstå".

”Hjertet af Jylland. Kongernes By”. Fans af VFF fremviser en tifo (aktion planlagt af klubbens tilhængere) præget af historiebrug, der understreger og bekræfter byens fortsatte identitet og selvforståelse som Jyllands gamle hovedstad og kongeby. Tifoen illustrerer samtidig forbindelsen mellem historie og byidentitet. Foto: Lars Troels, Viborg FF, 15. september 2023, venligst udlånt af Viborg FF.

UPUBLICERET MATERIALE

Rigsarkivet (RA), Viborg Kommune, Kommunalbestyrelsen, Forhandlingsprotokol (1867-1970), 101-6, 1901-1907, Viborg Byråds forhandlingsprotokol, møde 15. januar 1902.

Rigsarkivet (RA), Viborg Kommune, Kommunalbestyrelsen, Journalsager (1869-1919), 104-30, 1901, brev fra L.K. Willesen til Viborg Byråd, 11. december 1901.

Rigsarkivet (RA), Viborg Kommune, Kommunalbestyrelsen, Journalsager (1869-1919), 104-30, 1901, trykt henvendelse fra Viborg Byråd til Regering og Rigsdag, 26. februar 1902.

Aarhus Stadsarkiv (AS), Aarhus Byråd, Journalsager, 1901, nr. 271, skrivelse fra byrådsdelegerede til Folketingets udvalg for Retsplejereformen 10. december 1901.

Aarhus Stadsarkiv (AS), Aarhus Byråd, Journalsager, 1901, nr. 271, brev fra Peter Sabroe til Borgmester Frederik Vestergaard 24. januar 1902.

Aarhus Stadsarkiv (AS), Aarhus Byråd, Journalsager, 1901, 421-485, nr. 453, brev fra Harald Jensen til Borgmester Frederik Vestergaard 15. april 1902.

PUBLICERET MATERIALE

Agersnap, Søren: ”Kampen om det jyske universitet – set fra Viborg”. I Steffen Elmer Jørgensen, Søren Agersnap, Lars Agersnap Larsen og Henning Pedersen

- (red.): *Fra Viborgeggen 2019*, Viborg: Historisk Samfund for Viborgeggen, 2019, 52-100.
- Andersen, Per: "Retsplejelovens svære tilblivelse". I Anders Olling m.fl. (red.): *Justitsministeriets 175 års jubilæumstidsskrift*, København: Politiken Historie, 2023, 20-31.
- Bertolt, Oluf og Vagn Dybdahl: "Harald Jensen". Biografiskeksikon.lex.dk. https://biografiskeksikon.lex.dk/Harald_Jensen_-_politiker (7.7.2024).
- Buhl Pedersen, Søren, Christian Tangkjær og Anders Linde-Laursen: "Mellem postkort og politisk strategi: Branding af nationer, regioner og byer", *MPP Working Paper* 4, 2003, 1396-2817.
- Carstensen, Martin Ø.: "De rådgivende stænderforsamlinger, 1834-1848", Danmarks-historien.dk. <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/staenderforsamlingerne-1834-1848> (6.8.2024).
- Christensen, Søren Bitsch og Mette Ladegaard Thøgersen: "Bysystem og urbanisme ca. 1840-2000 – historie og historiograf". I Søren Bitsch Christensen (red.): *Den moderne by*, Danske Bystudier 3, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag og Dansk Center for Byhistorie, 2006, 11-99.
- Danmarks Statistik: *Byernes folketal 1801-1901*, Statistiske undersøgelser, 42, København: Danmarks Statistik, 1985.
- Degn, Ole og Vagn Dybdahl (red.): *Borgere i Byens Råd – medlemmer af Århus bys borgerrepræsentation og byråd 1838-1968*, Aarhus: Universitetsforlaget i Aarhus, 1968.
- Demokraten*: "Aarhus forkastet", 5.11.1903.
- Fode, Henrik: *Retten på bakken: Ting- og Arresthuset i Århus gennem 100 år*, Aarhus: Århus Byhistoriske Fond, 2006.
- Frandsen, Steen Bo: "En dag vil København få øje på Jylland", *ÆRA* 1 (2), 2021, 50-75.
- Frandsen, Steen Bo: *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 1996.
- Frausing, Mikael: "Mellem romantik og modernitet – Danske byer på turistplakaten 1930-1960", *Tings Tale*, 4, 2022, 103-118.
- Holm, P. og Turistforeningen for Aarhus og Omegn: *Turistfører for Aarhus og Omegn*, Aarhus: Albert Bayers Forlag, 1904.
- Jyllands-Posten*: "Rettens nye Hus i Aarhus", 10.10.1906.
- Jørgensen, Jesper: "Peter Sabroe". Lex.dk. https://lex.dk/Peter_Sabroe (28.5.2024).
- Kløvershoppen.dk. "Den Gamle Hovedstad" (tøjkollektion). – <https://klovershoppen.dk/collections/den-gamle-hovedstad-1?srltid=AfmBOoobGnCn5kf-HK-0H2sR149fWHlbHxHT-8PVLtHcOWY7SoalQN9F> (15.5.2024).
- Lilholt, Peter og Eva Staal: "Retsplejelovens 100-års jubilæum set fra Viborg". I *Fra Viborgeggen 2019*, Viborg: Historisk Samfund for Viborgeggen, 2019, 16-51.
- Märcher, Michael: "I Jylland ... findes faa Capitalister. Et studie i det jyske Bank-Contoir i Aarhus' etablering og virke 1837-1848". I *Erhvervshistorisk Årbog*, Haderslev: Erhvervsarkivet, 2005, 91-114.

- Nyrop, Camillus: *Det Danske Hedeselskab 1866-1916. Et jubilæumsskrift*, København: Det Danske Hedeselskab, 1916.
- Poulsen, Jens Aage: "Historiebrug", *RADAR – Historiedidaktisk Tidsskrift*, 1 (1), 2014, 1-5.
- Rigsdagstidende (RT), 1901-02, tillæg A, "Bemærkninger til den af 11. Maj 1892 nedsatte Proceskommissions udarbejdede Udkast til Lov om Domsmagtens Ordning m.m."
- Rigsdagstidende (RT), 1901-02, tillæg A, "Forslag til lov om Domsmagtens Ordning mv."
- Rigsdagstidende (RT), 1901-02, tillæg B, "Betænkning over Lovforslag om Domsmagtens Ordning mv."
- Rigsdagstidende (RT), 1902-03, Folketingets forhandlinger (FF), "1. Behandling af Lovforslag om Rettens Pleje".
- Rigsdagstidende (RT), 1902-03, Folketingets forhandlinger (FF), "2. Behandling af Lov om Rettens Pleje".
- Rigsdagstidende (RT), 1902-03, Folketingets forhandlinger (FF), "3. Behandling af Lov om Rettens Pleje".
- Rigsdagstidende (RT), 1902-1903, Landstingets forhandlinger (LF), "1. Behandling af Lov. om Rettens Pleje".
- Rigsdagstidende (RT), 1902-03 (1. samling), Rigsdagsårbogen 1902-03.
- Rigsdagstidende (RT), 1902-1903, tillæg B, "Betænkning o. Lovforslag om Rettens Pleje".
- Rigsdagstidende (RT), 1903-04, Landstingets forhandlinger (LF), "2. Behandling af Lovforslag om Rettens Pleje".
- Rigsdagstidende (RT), 1903-04: Rigsdagsårbogen 1903-04.
- Samlet for Aarhus: "Jyllands hovedstad (SFA sangbog)". Youtube.com. <https://www.youtube.com/watch?v=xh4Oe43SpVo> (15.5.2024).
- Sejr, Emmanuel: *Statsbiblioteket: Forhistorie og Tilblivelse*, Aarhus: Statsbiblioteket i Århus, 1963.
- Spanggård, Helmuth, *Viborg Stifts Folkeblad*: "Den store pengetank i Viborgs midtby", 06.10.2015.
- Stigel, Jørgen, og Søren Frimann: "Bybranding – brænder byer igennem?", *Nordicom Information*, 2007, 79-95.
- Viborg Amts Socialdemokrat*: "Aarhus Forkastet", 6.11.1903.
- Viborg Stifts Folkeblad*: "Landstinget", 5.11.1903.
- Viborg Stifts Tidende*: "Fra By og Land", 28.1.1902.
- Viborg Stifts Tidende*: "Retsreformen", 5.11.1903.
- Wilhelm, Preben: *Kampen for retsstaten*, København: Lindhardt og Ringhof, 2018.
- Ørberg, Poul G. m.fl.: *Jyllands brevkiste – Landsarkivet for Nørrejylland 1891-1966*, Viborg: Landsarkivet for Nørrejylland, 1966.
- Ørberg, Poul G.: "Vestre landsrets bygning". I *Vestre Landsret 1919-1994*, Viborg: Vestre Landsret, 1994, 83-94.
- Aarhus Amtstidende*: "Retsreformen i Landstinget", 05.11.1903.

Aarhus Byråds trykte forhandlingsprotokoller (1867-1940), 1902, 144-146.

Aarhus Byråds trykte forhandlingsprotokoller (1867-1940), 1902, 262-63.

Aarhus Stiftstidende: "Aarhus kasseret", 5.11.1903.

EMIL WEINREICH THESBJERG
CAND.MAG. I HISTORIE OG FILM & MEDIER
VIBORG MUSEUM
EMILTHESBJERG@YAHOO.DK

ABSTRACT

The Struggle for the Court. Regional Rivalry and Urban Identity in Viborg and Aarhus

During the early twentieth century, the cities of Viborg and Aarhus competed over the location of the High Court for western Denmark. This article analyses this rivalry, focusing on the reasons for the decision to place the court in Viborg in the context of regional power dynamics and theories of urban identity. The primary explanations for the court's placement in Viborg include the city's long history as a judicial centre and the resulting urban identity, interest-driven politics, and historical narratives, combined with the political composition of the Folketing and Landsting, as well as the regional and national power dynamics.

The struggle for the court was part of a long-standing rivalry and identity clash between Viborg and Aarhus, which can be seen as an ongoing conflict over influence, significant institutions, prestige, economy and power between the two unofficial capitals of Jutland. As the historical capital, Viborg often won in conflicts over traditional and symbolic institutions, while Aarhus, as the modern capital connecting the central government to Jutland, triumphed in areas like infrastructure, economy, and education. The regional interests and urban identities of Jutland's former and current capitals continue to be manifested in the rivalry between Viborg and Aarhus.